

11. Англо-русский словарь по программированию и информатике / Под ред. А. Б. Борковского. – М. : Русский язык, 1987. – 336 с.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [голов. ред. В. Т. Бусел, редактори-лексикографи: В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв та ін.] – 2-ге вид. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
13. Словарь по программированию. Английский, русский, немецкий, французский / А. Б. Борковский, Б. И. Зайчик, Л. И. Боровикова. – М. : Русский язык, 1991. – 286 с.

Исследованы особенности перевода компьютерной терминологии с английского на украинский язык. Особое внимание обращено на такие способы перевода компьютерных терминов как: транскрипция, транслитерация, калькирование и экспликация.

Термин, компьютерная терминология, транскрипция, транслитерация, экспликация.

The article deals with the study of different ways of translation of English computer terminology into Ukrainian. It focuses on the difficulties a translator may encounter while rendering specialized texts. The author analyzes the nature of terms (their function, peculiarities of meaning, necessity of their definition, requirements to new terms etc), gives the outlook of the main works devoted to the problem under investigation, outlines the prospects for further study of English computer terminology rendering into Ukrainian. Special attention is paid to such ways of translation of English computer terminology as: transcription, transliteration, explication, tracing. The research highlights the peculiarities of translation of separate words as well as word combinations.

Terms, computer terminology, transcription, transliteration, explication.

УДК 81'25

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОРИ ЯК ЗАСОБУ ВИРАЗНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

**А.М. Біліченко, кандидат педагогічних наук
А.Ю. Агапітова, асистент**

Досліджено місце художнього твору в перекладацькій справі сучасності, охарактеризовано художній текст у контексті труднощів, які трапляються у процесі його перекладу, зокрема розглянуто переклад метафори в художньому творі.

Художній текст, переклад метафори, контекст труднощів

Всебічні літературні контакти, зокрема розширення перекладацької діяльності, сприяють зближенню української та англomовної літератур у тому числі і в плані стилістики художніх творів. По суті, зазначені види літератури у своєму розвитку пройшли більше диференційних, ніж аналогічних етапів, тому діапазон їхніх співзвучностей досить вузький. Перекладна література розглядається нами як невід'ємна частина загальнонародної словесної культури. Сукупність текстів-перекладів окремою мовою з інших мов утворює особливий різновид мовленнєвої діяльності, орієнтований як на рідного читача з його тезаурусом, так і на іншомовні оригінали, позаяк переклад – це не пам'ятка минулого, а живий витвір літератури, що з однієї культури переходить у творчо трансформованому вигляді в контексті іншої культури, вступаючи з ним у тісну взаємодію і, тим самим, продовжуючи своє життя у ньому [5, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості перекладу метафор у літературних творах, узгодження мовного вираження та функціонально-семантичного змісту висвітлюються у розвідках О.А. Ясинецької [11], Н.О. Павленко [7]. Роль метафори у літературі, її концептуальні властивості при перекладі художнього тексту визначено в статті О.Е. Спічак [10]. Дослідник І.В. Кравчук [4] підкреслює оригінальність метафори у художньому тексті та наголошує на її обов'язковому збереженні (за наявної можливості) у ході виконання перекладу; проблема еквівалентності метафоричної образності при стилістичному перекладі з української мови на англійську; збереження і відтворення основних концептів у процесі перекладу антропоморфних метафор досліджено у науковій праці Н.В. Романюги [9]; місце та діяхронічні зміни у розвитку метафори в контексті семасіологічних, ономасіологічних і лінгвокогнітивних досліджень мовних явищ визначено в дисертаційному дослідженні Т.Є. Кіс [3].

Мета дослідження – спроба визначення місця художнього твору в сучасній перекладацькій практиці в контексті труднощів, розгляд метафори як об'єкта перекладацьких трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Українська та англomовна літератури як духовні витвори народів із різними історичними долями та різноструктурованими, генетично віддаленими мовами, з різними принципами образотворення значною мірою диференціюються між собою [5, с.16]. Проте на сьогодні англійською мовою перекладена велика кількість художніх творів, багато з яких мають кілька англomовних інтерпретацій. Зокрема новела «Сміх» М. Коцюбинського перекладена чотири рази, «Що записано в Книгу життя» — тричі, «Intermezzo» цього ж автора — двічі; повісті «Інститутка» Марка Вовчка, «Захар Беркут» І.Франка, «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, чимало новел В.Стефаника мають по два англomовні переклади [5, с. 12].

Художній твір – це дуже складний феномен, який важко перетворюється в іншу мовну основу. Інтерпретатори таких текстів мусять не просто опанувати «середній рівень» перекладацької техніки, а володіти перекладацьким мистецтвом, постійно вдосконалюючи його. [5, с. 10]. Йдеться про професійний переклад як особливу мовну діяльність, спрямовану на

відтворення оригіналу іншою мовою, що вимагає спеціальної підготовки, навичок і вмінь.

Як свідчить художня практика, справжній перекладач – обдарована творча індивідуальність, «суперник» автора (у позитивному сенсі цього слова). Варто зазначити, що значущість художнього твору вимірюється не достовірністю інформації, а його естетичною вагомістю, наповненістю загальнолюдським сенсом. Адекватний художній переклад повинен передавати смислову суть першотвору. Переклад слів, словосполучень або певних граматичних явищ необхідно здійснювати у контексті почуттів та емоцій, пов'язаних зі значенням даного слова чи явища. Навіть відсутність будь-якого емоційного забарвлення є, так би мовити, стилістично значимим, оскільки вказує на те, що це слово чи граматичне явище емоційно нейтральні, тому така емоційна нейтральність має бути збережена й при перекладі.

У процесі перекладу художнього твору перекладач нерідко стикається з проблемами суто стилістичними. Йдеться про такі випадки, коли свідомо використовуються різноманітні виразні засоби для посилення яскравості та образності художнього тексту, збільшення емоційного впливу на читача. Цієї мети можна досягнути як за допомогою особливого сполучення фраз і речень, так і шляхом використання стилістичних засобів. [2, с. 28] Під стилістичними засобами розуміємо такі морфологічні, синтаксичні і словотворчі форми мови, які слугують для емоційного та логічного підсилення мови. Варто зазначити, що ефективність таких мовних засобів доведена суспільною практикою, усвідомлена з точки зору функціонального призначення та зафіксована в граматиках і словниках. Тому їхнє використання поступово нормалізується, відпрацьовуються правила користування ними. За допомогою різних стилістичних засобів можна створювати відповідний емоційний фон. Завдання перекладача полягає насамперед в адекватній передачі цього фону, а не в простому копіюванні стилістичних засобів оригіналу, що, окрім зазначеного, часто виявляється практично неможливо реалізувати у практичній площині.

Важливе місце серед стилістичних засобів, якими оперує автор будь-якого художнього твору, посідає метафора. Взаємозв'язок між предметно-логічним значенням і значенням контекстуальним, що базується на схожості ознак двох понять, називається метафорою. Метафорою називається зворот мови, троп; образний вислів поняття, будь-яке іномовлення, алегорію; вживання образного виразу чи слова в переносному значенні. Існує думка, що метафора є приналежністю поетичного тексту, хоча вона притаманна й прозі. Дійсно, складна образність властива поезії; метафори в поетичних творах широко розповсюджені, іноді вірш як поетична одиниця є повноцінною метафорою. Стосовно прози зазначимо, що метафора їй практично не властива. Зміст висловлювань у прозі формує ілюзорний світ, певною мірою схожий на реальний. Головними завданнями прозового твору є введення читача в уявний світ і підтримка в його свідомості ілюзії реальності зображуваних подій. На думку авторів, частіше метафора зустрічається у прозових творах, які трохи нагадують пое-

зію, – тексти ліричного звучання, в сюжетах або діях яких іноді містяться елементи фантастики. Навіть звучання тексту в таких випадках може наближатися до поетичного: мова ритмічна, сполучення звуків мелодійні, може траплятися асонанс або алітерація. Сюжет прозового твору з вищезазначеними якостями може, як і зміст вірша, мати метафоричний або символічний характер. Способи відтворення метафори у процесі перекладу залежать насамперед від того, чи є цей образ загальнонародним (мовним), чи індивідуальним (авторським).

Кожній мові властива своя система метафор, які використовуються людьми у повсякденному спілкуванні. З іншого боку, автор створює власні, неповторні образи на свій кшталт. Загальнонародні образні засоби становлять собою образні фразеологічні одиниці англійської мови. У даному випадку найкращим способом перекладу є підбір образного еквівалента або образного аналога, тобто загальноприйнятої одиниці в українській мові, що має ідентичний зміст. Окремі англійські мовні метафори мають еквіваленти в українській мові, тобто фігури мови, побудовані на такому ж образі. Проте частіше образний вислів, що має відповідний зміст в українській мові, буде створено на основі іншого образу. Як правило, заміна нейтрального образу при перекладі є незначною. Важливо лише зберегти образність і точно передати зміст фігурального вислову. У тих випадках, коли в українській мові немає образної одиниці, аналогічної за змістом, перекладачеві доводиться або створювати дослівний еквівалент, або застосовувати описовий переклад [1, с. 49].

Розглянемо на прикладах переклад метафори у художньому творі. З метою сформуванню у читача чи слухача перекладу рівноцінне оригіналу враження, варто знайти образний відповідник з аналогічними першоджерелу семантичними основами, завдяки яким переклад передасть і спільність асоціацій, і риси відмінності, які підкреслюють схожість. Порівняємо в такому плані уривок з “Прапороносців” О. Гончара та його англійський переклад:

“А ліси зеленіли напрочуд мирно, а села, пролітаючи, мигтіли привітно, а шосе блищало в далечинь, як сонячна дорога опівдні на морі... Полкове знамено то шугало червоною птицею в тіняві нетрі зеленого лісу, то знову виривалось на простори, залиті духмяним сонцем, високо розвіваючись високо в польових вітрах.”

“The woods were astonishingly peacefully green, the villages smiled a welcome, and the road flowed out into the sunlit distances like a fleshing sun path over the midday sea... The regimental banner now dived like a crimson bird into the shady thickets, now soared in the sun-drenched fragrant air, fluttering high in the limpid winds of the planes.”

Запропонований переклад зберігає тематичне наповнення всього образно-метафоричного контексту та його семантичного ядра (порівняння полку ядра з червоною птицею), хоч його контрибутивні елементи зазнали певної структурної і лексичної зміни, наприклад, “села, пролітаючи, мигтіли привітно...” - “the villages smiled a welcome”; “полкове знамено то шугало червоною птицею в тіняві нетрі зеленого лісу, то знову виривалось на

простори” - “the regimental banker now dived... now soared...”. У поданому уривку з “Прапорonosців” помітно, що перекладач вдається до перетворення складних метафоричних епітетів у ціле речення або образно-описову фразу. З метою збереження функціонально значущих тематичних компонентів художнього образу чи цілого образно-метафоричного контексту доводиться пожертвувати семантико-структурною моделлю тропа.

Розглянемо уривки з відомого роману М. Уїлсона “Live with lightning” в оригіналі і перекладі І.Ю. Сенченка та Л.А. Ященка:

Professor Earle Fox ignored for the second time the buzzing signal from his secretary in the adjoining office/ he stared at the switch on the interoffice telephone and postponed permission to the outside world to flood in and nag him. For still one more moment he roamed unhappily about his inner emptiness, seeking this thousandth time, for the sign of what had got wrong with his life.

Професор Ерл Фокс не звертав ніякої уваги на дзиччання телефонного апарата, хоч секретарка дзвонила йому з приймальні вже другий раз. Заглиблений у споглядання своєї душевної пустоти, він у тисячний раз намагався дошукатися, що ж власне сталося в його житті. Ще з хвилину він мовчки дивився на телефонну трубку, силкуючись відтягти настирливе вторгнення зовнішнього життя.

Окрім зміни послідовності розвитку динаміки образу, без якої можна було б легко обійтися, у перекладі зменшено несподіваність образних асоціацій шляхом заміни семантичних центрів образної реалізації: “roamed about...” та “world to flood in”. Образність такого перекладу більш звична для читача, проте менш емоційна, ніж в оригіналі. Аналогічні трансформації образів можуть також змінювати ефект інших стилістичних засобів. Наприклад, у поданому уривку з того ж роману М.Уїлсона:

Now, in 1931, he listened with a diffuse sadness to the younger men as they wrangled over differences in theory and fine points in each other’s experiments. He envied their immersion in work with the dim vagueness of one who doesn’t really want to return of what he has regretfully lost. Recently, this emptiness had become intolerate and Fox longed for an earthquake to shake him back to life, or a sudden passion for an idea, for a woman, even a girl - for anything, no matter how unsuitable.

Тепер, в 1931 році, він з неспокійним смутком слухав, як люди молодшого покоління палко сперечалися про всякі теорії і обговорювали труднощі, з якими їм довелося зіткнутися в процесі налагодження дослідів. Праця явно захоплювала їх. І це викликало в ньому невиразну радість – він неначе жалкував за втраченим, але зовсім не прагнув повернути його. Останнім часом усвідомлення внутрішнього спустошення стало просто нестерпним, і Фок сів про якийсь струс, що міг би повернути його до життя - був би то землетрус, чи раптове захоплення якоюсь ідеєю, жінкою, навіть молоденькою дівчиною, - що завгодно, хай навіть щонайбезглуздіше. (с. 6-7).

Розщеплення метафори (струс — землетрус) в перекладі і віднесення семантичного ядра метафоричного образу до іншого стилістичного

засобу послаблює не лише цей образ, але й ефект дуже оригінальної градації, що служить в оригіналі суттєвим штрихом характеристики вченого, для якого захоплення ідеєю незрівнянно природніше, ніж захоплення “жінкою, молоденькою дівчинкою”. У художньому тексті оригіналу це відбито в наростанні інтенсивності компонентів градації, у перекладі – порушено введенням до переліку “землетрусу”, поставленого, до того ж, на перше місце. [1, с. 49 – 57].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, художній переклад є важливою і невід’ємною частиною сучасного культурного процесу. Необхідність художнього перекладу не викликає сумнівів, позаяк основу адекватного перекладу утворює контекстуальна відповідність оригіналу. Суть тексту-першоджерела має бути усвідомлена перекладачем у всій своїй багатогранності й багатовимірності та згодом втілена у практику за допомогою стилістичних мовних засобів вираження думки. Це дасть перекладачеві змогу зобразити цікаві, колоритні образи, окремим словом виразити певний зміст і донести його до читача засобами рідної мови.

Еквівалентність змісту двох текстів передбачає відносну спільність їхньої смислової структури, певний ступінь спільності змістового аспекту, який може усвідомити з кожного тексту особа, що володіє мовою, якою написаний художній твір, а також часткову тотожність композиційного смислу текстів, що має викликати у реципієнтів аналогічне сприйняття. Кажучи іншими словами, основа еквівалентності полягає у спільності розуміння та вміння його передавати засобами мови, якою здійснюється переклад. Переклад може вважатися вдалим, якщо оригінальний і перекладений тексти викликають однакові “реакції” носіїв мов оригіналу та перекладу: такі тексти повинні мати однакову внутрішню програму мовного повідомлення, що становить собою систему смислових елементів. Незважаючи на те, що у процесі перекладу нерідко трапляються труднощі у зв’язку з відмінністю культур і мовних норм, що нерідко вимагають від перекладача дуже глибоких перетворень (інколи подолання етнічного бар’єра стає неможливим), він, досконало володіючи мовою та оперуючи образними засобами мови, здатен донести до читача неповторність оригінального тексту, інколи додаючи власне розуміння смислу першотвору.

Список літератури

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка / И.В. Арнольд. – Л.: Просвещение, 1973. – С.28 – 32.
2. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Р.П. Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
3. Кіс Т.Є. Еволюція художньої метафори: лінгвокультурний аспект. Автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 / Т.Є. Кіс. – К., 2001. — 19 с.
4. Кравчук І.В. Спеціальні прийоми перекладу стилістично-забарвлених одиниць з англійської на українську мову [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.
5. Крупнов В.И. В творческой лаборатории переводчика / В.И. Крупнов. – М.: Международные отношения, 1976. – 190 с.

6. Лункова Т. Художній переклад як пошук смислів // Полтав. держ. педагогічний ін-т ім. В.Г. Кроленка. Зб. наук. праць. Сер. "Філологічні науки." – Полтава, 1999. – Вип. 2(6). – С. 128.

7. Павленко Н.О. Збереження поетичного потенціалу метафор при перекладних трансформаціях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.researchgate.net>

8. Пелевина Н.Ф. Стилистический анализ художественного текста / Н.Ф. Пелевина. – Л.: Просвещение, 1980. – 272 с.

9. Романюта Н.В. Відтворення метафоричної образності при перекладі української прози англійською мовою (на матеріалі оповідання В. Винниченка «Голод») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eprints.zu.edu.ua>

10. Спичак О.Е. Роль метафори у художньому тексті / О. Е. Спичак // Культура і сучасність : альм. / гол. ред. В. А. Бітаєв. – К. : Міленіум, 2010. – № 2. – С. 68 – 72.

11. Ясинецька О.А. Переклад метафори як мовна репрезентація концептуальних картин світу. [Текст] / О.А. Ясинецька // Філологічні трактати. – 2010. – Т.2, №1. – С. 96 – 100.

Исследовано место художественного произведения в переводческом деле современности, охарактеризирован художественный текст в контексте трудностей, встречающихся в процессе его перевода, в частности рассмотрен перевод метафоры в художественном произведении.

Художественный текст, перевод метафоры, контекст трудностей

Comprehensive literary contacts facilitate the convergence of Ukrainian and English literatures. Translated literature is considered by the authors as an integral part of the whole people of verbal culture.

Professional translation is a specific language activity aimed to reproduce the original in another language that requires special training and skills. Adequate literary translation must convey the semantic nature of the original. The task of an interpreter is primarily in adequate convey of emotional background.

Nationwide figurative means are figurative phraseological units in English. A metaphor has an important place among stylistic devices to be operated by any work of art. Each language has its own peculiar system of metaphors used by people in everyday communication. Reproduction methods of metaphors in the translation process depend primarily on whether the image is public (linguistic) or individual (the author's). In order to create the impression equivalent to the originals it is necessary to know the figurative equivalent with those originals semantic foundations, through which translation and community associations, distinctive features that emphasize the similarities are given.

Thus, the essence of the original text in all its multiplicity and multidimensionality must be understood by an interpreter and subsequently implemented in practice through stylistic and linguistic means. This enables the interpreter to depict interesting, racy characters, to express the specific content of certain words and bring it up to the reader by means of the native language.

A literary text, the translation of a metaphor, the context of the difficulties